

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
UDRUŽENJE ZA POLITIČKE NAUKE SRBIJE

Ustavi u vremenu krize:

POSTJUGOSLOVENSKA PERSPEKTIVA

Zbornik radova
sa međunarodne naučne konferencije
Ustavi u vremenu krize: postjugoslovenska perspektiva
Beograd, 27–29. septembar 2014.

Uredili: MILAN PODUNAVAC i BILJANA DORDEVIĆ

Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije
**»USTAVI U VREMENU KRIZE:
POSTJUGOSLOVENSKA PERSPEKTIVA«**

Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka i
Udruženje za političke nauke Srbije

Uredili:
MILAN PODUNAVAC
BILJANA ĐORĐEVIĆ

USTAVI U VREMENU KRIZE

postjugoslovenska
perspektiva

ZBORNIK RADOVA
sa međunarodne naučne konferencije
»Ustavi u vremenu krize: postjugoslovenska perspektiva«
(Beograd, 27–29. septembar 2014.)

Beograd, 2014.

Izdavači:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka
Beograd, Jove Ilića 165

Udruženje za političke nauke Srbije
Beograd, Jove Ilića 165

ZA IZDAVAČE:

prof. dr Ilija Vujačić
prof. dr Milan Podunavac

UREDILI:

prof. dr Milan Podunavac
MA, Biljana Đorđević

DIZAJN I PRELOM:

Stefan Ignjatović

LEKTURA I KOREKTURA:

Ljiljana Davidović

RECENZETNI:

prof. dr Dragica Vujadinović, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet
prof. dr Milorad Stupar, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

TIRAŽ:

300 primeraka

ŠTAMPA:

Čigoja štampa, Beograd

Zbornik je realizovan u okviru naučnoistraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu* (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Sadržaj

	Uvodna beleška	9
I	Kriza ustava	
	Lidija Basta Fleiner Izazovi postmodernog konstitucionalizma i kriza ustava	15
	Slobodan Samardžić Nadnacionalna ustavnost i ustav kao sekundarni pravni akt: globalističko okruženje savremenog konstitucionalizma	27
	Alpar Lošonc Lom između politike i ekonomije: depolitizacija kao ograničenje u odnosu na konstitucionalizam	49
	Tonči Kursar Kriza demokracije i mogućnosti njenog razrešenja	59
II	Konstitucionalizam i utemeljenje „novih poredaka“	
	Asim Mujkić Između dva načela državnog razloga: ZAVNOBiH i Dejton	73
	Cirila Toplak Post-komunistički kontekst ustava Republike Slovenije na primeru Izbrisanih	91
	Dragan Đukanović Zanemareni građanin i „svemoćni“ etnos – legitimacijski temelji postjugoslovenskih država i entiteta	103
	Vojislav Stanovčić Vladavina prava i konstitucionalizam	119
	Tijana Dokić Vilotić Nenameravane posledice međunarodnih intervencija: problem konstitucionalizacije novih političkih poredaka	137

III Izazovi demokratskog ekstremizma i borbena demokratija

Violeta Beširević

Institucionalizacija i „devitalizacija“ militantne demokratije u Srbiji: slučaj zabrane udruženja 151

Ivan Padjen

Nezrela demokracija hrvatska 173

Marko Simendić

Sukob kao temelj najboljeg političkog poretka: Polibije i rimski mešoviti ustav 197

Ivana Spasić

„Banalni nacionalizam“ na poluperiferiji? O granicama jednog koncepta 207

IV Populistička demokratija i/ili liberalni konstitucionalizam u evropskoj perspektivi

Aleksandar Molnar

Sloboda i ustavna demontaža upravnog centralizma. Pouke francuskog klasičnog liberalizma (Monteskje, Konstan, Tokvil) 221

Thomas Fleiner

Participation of Citizens in Constitution-Making: Assets and Challenges, According to the Swiss Experience 235

Nikola Beljinac

Ustavni patriotizam shvaćen kontekstualno. 247

Bojan Kovačević

Narodi bivše Jugoslavije u ćelijama evropskog panoptikuma: Procesi evropeizacije i konstitucionalizacije na postjugoslovenskom prostoru. 261

Nermina Mujagić

Borba za liberalni konstitucionalizam: slučaj Bosne i Hercegovine 273

Aleksandar Savanović

Civilni sektor i teorija suverenosti. Case Study: Model „Plenuma“ u Bosni i Hercegovini. 283

Petar Marković, Branko Bošković, Mirko Đuković

Crnogorski konstitucionalizam: populizam kao „normalna“ politika 297

V	Multikulturalni konstitucionalizam	
	Ilija Vujačić	
	Identitet i politika	315
	Jim Seroka	
	Multicultural Constitutionalism and Political Pragmatism	333
	Jovan Komšić	
	Ustav 2006: simuliranje konstitucionalizma u Srbiji i destrukcija pretpostavki multikulturalnog građanstva u Vojvodini	343
	Siniša Tatalović	
	Konstitucionalni okvir i zaštita nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj.....	357
	Nebojša Blanuša, Lidija Kos-Stanišić, Uroš-Valentino Saraja	
	Iskustveno učenje i multikulturalizam.....	375
VI	Ustav Srbije iz 2006. i lokalna demokratija	
	Zoran Lutovac	
	Izgradnja političkog i ustavnog identiteta samostalne Srbije.....	395
	Vladimir Pavićević, Vladimir Džamić	
	Potreba za revizijom Ustava Republike Srbije: meritum i procedura	407
	Snežana Đorđević	
	Promena teritorijalne organizacije i izgradnja lokalne demokratije	421
	Duško Radosavljević	
	Slike žalosnih događanja: decentralizacija i jačanje lokalne samouprave – slučaj Srbija.....	435
VII	Konstitucionalizacija međunarodnih odnosa	
	Miloš Šolaja	
	Konstitucionalni inženjering međunarodne zajednice i suverenost	447
	Predrag Simić	
	Liberalni internacionalizam i međunarodni poredak na početku 21. veka.....	459
	Đorđe Tomić	
	Upravljanje na više nivoa kao model djelotvorne demokratije u Bosni i Hercegovini: da li su evropske integracije prilika?	471

Aleksandra Joksimović

Konstitucionalizacija EU – prošlost ili budućnost?

ZSBP i ZBOP – tačke EU zблиžavanja/razdvajanja483

Jasminka Simić

Rusko i američko okretanje Aziji –

ka jačanju multipolarnosti i novoj etapi u međunarodnim odnosima497

Predgovor

U jednoj od najsnažnijih studija što ga piše polovinom sedamdesetih godina (*Legalism*) Judit Sklar (Judith Shklar) napominje, kako joj se čini, da joj principi vladavine prava sve više liče na pravila fudbalske igre u kojoj su Hajek (Hayek) i Dajsi (Dicey) sigurni gubitnici. Civilni pokreti i civilne revolucije temeljno su promenile ovu teorijsku i normativnu perspektivu. U temelju ovih revolucija kako to pokazuje Arato (Arato) nije bilo utemeljenje novih socijalnih, ekonomskih i kulturalnih poredaka; osnovna normativna aspiracija „liberalnih revolucija“ (Ackerman) istočne i centralne Evrope bila je utemeljenje konstitucionalnih poredaka. Rekonstitucija postkomunističkih društava, kako upućuje Stiven Holms (Stephen Holmes) počela je od krova, od ustava. Ustavi su nakon urušavanja „staroga režima“ osnovna osa normativne integracije novih poredaka. Novi se poredak u osnovi i legitimizira kroz novo razumevanje položaja čoveka, odnos građana i države, kao i novo razumevanje slobode.

Pokazuje se da cena ovoga novog društvenog ugovora i nije tako visoka i da ona počiva na tri temeljna uslova. Da bi ustav bio *efikasan* od njega se očekuje da uspostavi koherentan i stabilan okvir za reprodukciju političke moći. Da bi pak ustav bio *legitiman* od njega se očekuje da inkorporira skup civilnih i političkih prava, kao i mehanizme koji treba da osiguraju demokratski i javni karakter političkih procesa. I treće, od ustava se očekuje da bude *usidren* u vrednostima konstitucionalizma i konstitucionalne kulture. Međutim, kao što je poznato, sve od iskustva dve velike moderne revolucije, donošenje ustava ne označava samo legitimiziranje novoga poretka, već i identifikaciju postojanja tvorca ustava. Pitanje, pak, o utemeljujućoj moći uvek je centralno pitanje političke teologije. To je pitanje kako se novi poredak uspostavlja i ko je njegov tvorac. Konstitutivna moć ultimativni je tvorac poretka, a da njemu nije podložan. Utemeljujući akt poretka uvek otkriva kako se energija atomiziranog, neorganiziranog i politički nesubjektiviziranog naroda transformiše u politički subjektiviziranog aktera i pozitivira u uređenom poretku. Ustav je, da se poslužim formulom Uriha Projsa (Ulrich Preuss), grobar revolucije. Normativna poruka ovakvog stanovišta je sledeća: kada je konstituirajuća moć ustanovila ustav, svaka moć koja ima aspiraciju da bude legitimna mora biti podvrgnuta ustavu.

Dominirajuće razumevanje konstitutivne moći u evropskoj tradiciji utemeljeno je na Sjejesovom (Sieyes) konceptu nacije koji će on označiti kao političko telo koje živi pod vlašću zajedničkih zakona i zajedničkih ustanova. Sjejesova nacija drugo je ime za demos koji se u osnovi pozitivira u univerzalnom konstruktivnom građanstva. Utemeljujuća moć demosa oblikuje se kao rezultat deliberativnog akta ujedinjavanja jednog amorfnog, neorganiziranog i politički

nesubjektiviziranog mnoštva u ujedinjeno političko telo harizmatiskim momentom same revolucije. Otuda je ova moć konstitutivna za poredak. Druga osnovna konstrukcija je konstrukcija etnosa utemeljena na političkom nasleđu kontinentalne Evrope (Nemačka). Ovo je konstrukt koji zajednicu definiše kao formu supstantivnog ujedinjavanja pretpolitičkih atributa jezika, kulture i porekla: etničko razumevanje nacije (*nationhood*) u postjugoslovenskom prostoru. Etnifikacija politike osnažena odsustvom predustavnih kohezivnih sila uzrokuje da nacionalizam i etnocentrizam opstaju kao osnovne integrativne sile novih poredaka. Ova dinamika ima odlučujuće učinke za razumevanje karaktera konstitutivne moći. Za razliku od konstitutivne moći demosa koja je konstitutivna za novi poredak, etnos je već ujedinjena pretpolitička zajednica. Njezina moć naglašeno je usmerena na otklanjanje onih činilaca koji su potencijalno opasnost za supstantivnu homogenost zajednice. Ona je apolitička moć i ne konstituiše ništa.

Otuda i centralno pitanje koje otkriva složenu dinamiku uzajamnih odnosa konstitucionalizma i novih poredaka: da li je zajednicama koje svoj zajednički život definišu u pretpolitičkim terminima etnosa potreban ustav kao utemeljujući akt koji uspostavlja novi poredak? Odgovor je ne. Politički identitet ovih poredaka leži izvan ustava. Otuda i možemo reći da su ovo ustavi bez utemeljujuće moći (Projs). Oni naprosto nemaju utemeljuću snagu uspostave novoga poretka, već su puki instrumenti vladanja već konstituisane pretpolitičke zajednice. Ovo je dinamika koja dominira u postjugoslovenskom prostoru i najtemeljitiše se demonstrira u napetosti između ustavnog i predustavnog identiteta ovih zajednica. To opet rađa strukturne deficite podjednako liberalne i demokratske naravi. Ova temeljna oznaka postjugoslovenskog konteksta analizira se u okviru opštije teorijske i normativne paradigme o krizi i izazovima modernog liberalnog konstitucionalizma koje podjednako osnažuju procesi globalizacije i političke i demokratske konsolidacije novih poredaka. Teorijski pojmovi „postmodernog konstitucionalizma“, „socijetalnog konstitucionalizma“, „konstitucionalnog pluralizma“ sastavni su deo ove temeljno promenjene političke i ustavne dinamike. S druge strane, složeni odnos politike identiteta i konstitucionalizma, osobito u duboko podeljenim društvima, koji su bitna značajka postjugoslovenskog konteksta, otvara temeljno pitanje „može li konstitucionalizam biti sve više komunitaran, sve manje individualistički i istovremeno sačuvati univerzalnu osu principa građanstva“ (Lidija Basta).

Temeljnim razlozima koji uzrokuju krizu konstitucionalizma i duboke strukturne deficite konstitucionalnog identiteta savremenih političkih društava posvećana je ova knjiga. Ona nosi naglašeno normativno stanovište umerene „teorije okolnosti“ nastojeći da harmonizuje opšte principe i načela političke i konstitucionalne teorije i elemente kontekstualne analize. Arhitektura knjige prati ova opšta polazišta. Centralni deo posvećen je krizi ustava i demokratije (prvi deo), kao i odnosu konstitucionalizma i utemeljenja novih poredaka (drugi deo). U trećem delu tematizuju se izazovi demokratskog ekstremizma i borbene

demokratije; u četvrtom delu evropska dimenzija uzajamnih uticaja populističke demokratije i liberalnog konstitucionalizma; a u petom delu složeni odnos multikulturalizma i konstitucionalizma. Pitanja o potrebi promene Ustava Republike Srbije iz 2006. godine kao i ona o problemima lokalne demokratije otvorena su u šestom delu. Poslednji, sedmi deo knjige, posvećen je konstitucionalizaciji međunarodnih odnosa.

Radovi koje smo uredili u ovoj knjizi izloženi su na naučnoj međunarodnoj konferenciji (Saboru politikologa), koja je održana 27-28. septembra 2014. godine u Beogradu u organizaciji Udruženja za političke nauke Srbije i Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka.

Urednici knjige zahvaljuju se posebno generalnom sekretaru Udruženja Žarku Paunoviću na velikoj pomoći u pripremi ovoga rada. Posebno se zahvaljujemo *Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije* i *Fondaciji za otvoreno društvo, Srbija* na pomoći i podršci u organizovanju ove konferencije i publikovanju zbornika.

U Beogradu, 2. decembra 2014. godine.

Urednici